

ՇՏԵՄԵՐԸ

ՊԻՏԸՆԻ ՊԻՏԵԼԵՆՑ

ՀԵՏՈՐ 6

ՊԵՏԵՆՍԻՆԻ 1. 1845.

ԹԻԻ 66

Կազմողի մը օր Բեբբո-րիէ մէջ :

Կազմողի մը օր՝ Բեբբո-րիէ փողոցները բոլորովին ծածկուած էին քանի մը ռոմաշափ ձիւնով : Գետերը սառեր էին , ու ձիերը և կառքերը գեղեցիկ զարդարուած , անգագար երթեկու-թիւն կրնէին ան նոյն տեղէն՝ ուսկից քիչ մը ա-տեն առաջ նաեւ կանցնէին հողմալից առա-գաստներով : Փողոցներէն ալ հազարաւոր բալ-խիրներ կրնանէին , որոնք սրածուխ նետերու պէս կերթային սառերուն վրայ . անանկ որ քանի մը փարսախ* հետ տեղուանքը՝ քանի մը քառորդ-ներու մէջ կերթցուէր : Ա երջապէս բոլոր աս քաները մարդուս միտքը կը ձգէին սաղմոսերգոյն տա խօսքերը , թէ “Ան բոլորի պէս ձիւն կու-տայ , ու եղեամբ միտքի պէս կը ցանէ : Իր սառը կտորուանքներու պէս կը նկատէ , ու անոր ցուրտին դէմ ո՞վ կրնայ կենալ” : Սոսի . ճիւղ . 16 , 17 : Բայց կըսէ նաև նախընթաց համարին մէջ . “Ան իր խօսքը երկրի մէջ կը ներկէ , իր խօսքը շատ շու-տով կը վազէ . (համար 15) : Ըհա պայտէս եղաւ ան նոյն օրը : Վանդի աս ցրտասառոյց երկրիս մէջ կան նաև այնպիսի սրտեր՝ որ Վրիստոսիսի բոլոր վառեր ու բորբոքեր են : Ըսոնցմէ երկու հոգի միաբանեցան ու մոքերնին դրին որ աս Կա-ղանդին օրը ուրախութեամբ անցունեն . վասն-որոյ որոշեցին որ զբօսանալու երթան . բայց այն-պիսի զբօսանքի մը՝ որ անիկայ անցնելէն ետեւ ալ անոր յիշատակը քաղցր ըլլայ իրենց , ու մահ-ուան անկողինին վրայ ալ կարող ըլլան յիշել և բերկրութիւն մը դգալ . . . : Սիրելի ընթերցող , ինչո՞ւ համար կանկ աւիր աս տեղս . ինչո՞ւ մտմը-տալ սկսեցիր . միթէ աս պատմութիւնը միտքդ ձգեց անցած կալանդի մը օր , որ բոլորովին տար-բեր կերպով անցուցեր ես դուն : Թէ որ ասանկ է նէ , աղէկ կընես որ կըրտամիս , բայց ալ աւելի ա-ղէկ է որ արտասուալից աչքը աղաղակես առ Տէր լոսելով :

Ծննդէ Տէր իմ անցեալ օրերուս արատը ,
Ու մնացած իմ կեանքիս դուն ուղղէ քայլերը :

Գանդ հիմա մեր նորահասակ քրիստոնեաներուն , և ուրախալից օրուանը՝ որ կը լսորհէին ունենալու : Ըսոնք հարիւր օրինակ՝ Կոր Կտակարան ծախու առին , և զգուշութեամբ ծրարելով զանոնք իրենց

* Սէլ Կարախիւ իրէս հղու է :

6 7

բախիրին մէջը գրին . փաթտուեցան իրենց մուշ-տակներուն մէջ և անմիջապէս ճամբայ ելելով՝ կըսահէին կերթային արագընթաց նետի մը պէս դէպի մեծկակ գիւղ մը որ քանի մը փարսախ հե-տու էր քաղաքէն : Հաշիւ թէ հոն հասեր էին ասոնք , որ ձայն մը ելաւ գեղացւոց մէջ , թէ “Եր-կու օտարական եկեր են ու հետեւնին բերեր են Ըստուծոյ Գիրքը” : Ըս աւետիսը իսկոյն մէկ խրճիթէն մեկալը հասնելով , ամէն մարդ մեծ ու-րախութեամբ մէջ էր : Երբէք այսպիսի լուր մը լսած չէին անոնք . երբէք Ըստուծոյ Խօսքը ա-նոնց տարած չէր մէկը : Խեղճ մարդիկները կը փափագէին որ ան պատուական զրքերուն մէկը ծախու առնեն , ոմանք ալ չէին համարձակեր աչ-քերնին վերցնելու ու գրքերուն վրայ նայելու , քանզի ստակ չունէին որ վճարեն : Բայց երկու օտարականները եկած չէին որ աս գանձը վաճա-ռելով ստակ շահէին . հապա կաղանդի ընծա-ներ էին անոնք , որ աս խղճալի մարդոցը տալու համար բերեր էին . և ի՞նչ աւելի աղէկ ընծայ կրնային արդեօք բերել անոնց , քան որչափ մեր Տէրօջը Յիսուս Վրիստոսի Ըւտարանը :

Եւ որովհետեւ դեռ քանի մը հատ Կոր Կտա-կարան մնացեր էր քովի ընին , աս բարեպաշտ և բրտասարգները անկէց ելան և գացին ուրիշ մեր-ձակայ փոքրիկ գիւղ մը : Ըն նոյն տեղը խել մը անձինք տեսան ներսի կողմերու բնակիչներէն , ու-րոնք եկեր էին որ ձմեռը ան գեղը անցունեն , և թշուառութեամբ իրենց ապրուստը ծարեն մսա-վաճառութիւն ընելով : Երբ ասոնք կարդալ գիտէին , բայց ինչ օգուտ որ Ըստուածաշունչ չունէին : Երբոր օտարականները երևան հասնե-ցին իրենց ձեռքը մնացած գանձը , գեղացիները մեծ զարմանքով անոնց բոլորաթիւր ժողովուեցան , ու ձեան վրայ ծունկի վրայ եկած կը նստէին որ աս Կենաց հացէն պատառ մը ընդունին . “Ո՛հ , տուէք մեզի , կըսէին , Ըստուծոյ Գիրքը . մենք աղքատ եմք , ստակ չունիմք որ հատուցանեմք : Բայց ընտանեաց սէր եմք , հոգի ունիմք : Ըղէ , տուէք մեզի մեր Տէրօջը Յիսուս Վրիստոսի Ըւտարանը” : Գաղաղղաբար քանի մը օրինակ մի-այն մնացեր էր , և հարկ եղաւ բաժնել զանոնք՝ առանց կարող ըլլալու զամենքն ալ հաճնցու-նել :

Ըպա ետ դարձան երիտասարդները պարտալ բախիրով բայց սրտերնին սուրբ խնդութեամբ :

Ընդերնախ խաղաղին դէպք, Հռենոս գետին վրայ:

Նոտէրնախ պղտի քաղաք մըն է՝ Նէդ գետին բերանը՝ Հռենոսի ձախ կողմին եղերքը շինուած, լեռներու մէջ . որ իր հնութեամբը և իր շէնքերուն աւերակներովը զարմանալի տեսք մը ունի:

Կեղարիոս կըխօսի Նոտէրնախի վրայով, իր «Դանսթութիւն հին քաղաքաց» անունով գրքին մէջ, ուր տեղ կըսէ թէ հռովմէական տէրութեանը վերաբերեալ քաղքներուն մէկն էր: () Գոռոտոս Կեսարի թագաւորութեան ժամանակը, Գրուսիոս Կերմանիկոս կանգնեց հոն ան յիսուն աշտարակներէն մէկը, որոնցմով հռչակաւոր եղաւ առ քաղաքը, և որն որ Կիվիլիոս Պաղապի զօրապետը կործանեց, Գաղլայ կայսեր դէմ ապստամբելով:

Միջին դարուն շատ ծաղկած էր առ քաղաքը, և նոյն վնճակին մէջ մնաց ինչուան Գրեվեզե կայսրընտիրներուն ձեռքը անցնելը: Ետքը Գոլնիայի կայսրընտիրներուն տրուեցաւ, որոնք իրենց կառավարութեան ժողովը հաստատեցին հոն. և ասիկայ տեւեց ինչուան որ Նոտէրնախ Գաղլիայի տէրութեան յանձնուեցաւ: Համին 1632, Սուէդացիները յարձակմամբ առին և կողոպտեցին առ քաղաքը. նմանապէս Գաղլիայիք ալ առ կերպովս վերստին տիրապետեցին անոր 1633ին: Ընդհանրապէս տալին հրկիզութիւն մը պատահեցաւ հոն, և միայն եօթանասունը չորս տուն կրակէն չզատեցան:

Նոտէրնախի շրջապատ պարիսպները

դեռ կրկենան, իրենց տասնուչորս աշտա-
րակներովը . բայց օր լը օրէ անոնց քարերը
իյնալու վրայ են, և հազիւ թէ հիւսիսա-
յին հովերէն կրպահպանեն քանի մը փոք-
րիկ պարտէզներ, ու աշտարակներն ալ
պարտիզպաններու բնակարան եղած են :
Լըւմոնեան կողմի փոքրիկ զղեակը՝ որ քա-
ղաքը կրպշտպանէր, բոլորովին աւերակ
դարձած է : Չիաւոր զօրաց բնակարանը՝
որ քիչ մը հեռուէն ալ կրտեսնուի, եկե-
ղեցի էր ատենօք՝ զոթացուց ճարտարապե-
տութեամբը շինուած չորեքտասաներորդ
դարուն : Լնտէրնախի դրանը մօտ երեւելի
շէնքի մը մնացորդները կրտեսնուին, որ
քաղաքիս եպիսկոպոսարանին տեղն է . նը-
մանապէս պղախ բլուրի մը առջև աշտարակ
մը կայ երեքտասաներորդ դարուն շինուած,
վրան մէկ ուրիշ աշտարակով մը, և ութ-
անկիւնի կոնոնաձև տանիքով . աս շէնքին
պատերը ճիւղբուած, կամարը և սանդուխ-
ները փլուած են : Հետաքրքրական շէնք
մըն ալ իր ժողովրդապետական եկեղեցին
է, որ մետատաներորդ դարուն շինուեր է :
Լեկեղեցւոյ ճակատը խորաբանդակ նկար-
ուած է չիտուս ծնկան վրայ իր չարչարա-
նաց դործիքներուն առջևը . ու տակն ալ
ասանկ գրուած լռտիներէն . «Ո՛վ դուք որ
աս ճաւաղայէն կանցնիք, դարձէք նայե-
ցէք, և տեսէք թէ իմ ցաւիս նման ուրիշ
ցաւ մըն ալ կո՞յ արդեօք» : Ուէ՛ր Լըւմ-
ւո . 12 :

ԽԵԼՈՒՅԷ ՀՆԱՐԻՍ ԴԱՆԻԷ :

Լնդղայի Ուէսթըն գիւղին եկեղեցին
չորեքտասաներորդ դարուն շինուած, 1630
ին կայծակէն վնասեցաւ, և հիմա տասը
տարի կայ որ մէյմըն ալ նոյն դիպուածը
կրէց : Թէ իր հնութենէն ու թէ յիշուած
երկու զիպուածներէն, Հիւսիսային կողմի
պատը իր ուղղահայեաց դժէն 19 մատնա-
չափ դէպ ՚ի-գուրս ցցուեր էր, որ ան շէն-
քին բոլորովին կործանման նշանը կըցու-
ցունէր : Եւ պատը՝ ճարտարապետի մը խը-
նամբովը իր առջի տեղը բերուեցաւ, ու
րուն ինչպէս կատարուելը հոս տեղ կը
պատմուի : Լեկեղեցւոյն երկու պատերէն
զիմացէ դիմաց երեք հատ հաստը երկաթէ

ձողեր՝ անցուցին, որոնց պատէն դուրս
ցցուած ծայրերը պտուտակի ձեւով շին-
ուած էին : Յետոյ ան ձողերուն տակը՝ մէկ
պատէն մինչև մէկալը երկաթէ կրակարան-
ներ դրին մէջերին կրակ վառած . երկաթէ
ձողերը տաքածնուն պէս սկսան կամաց
կամաց երկնալ և ծայրերնին երկու կողմի
պատերէն դուրս ելլել . անտոներ ձողե-
րուն ծայրերէն պտուտակներ անցունելով
պատին վրայ հաստատ սխմեցին դանոնք :
Լըբոր կրակը ետ առնուեցաւ, երկաթնե-
րը ինչպէս որ առաջ կամաց կամաց
երկնցեր էին, անանկ ալ սկսան կամաց
կամաց քաշուել, բայց որովհետեւ պատե-
րէն դուրս ցցուած ծայրերը չէին կրնար
ներս քաշուել, վանորոյ ձողերուն ներսի
մասերը քաշուած ստենը ան վնասուած
պատն ալ մէկ տեղ կըքաշուէր . և աս գոր-
ծողութիւնս չորս անգամ կրկնուելով սլա-
տը իր առջի տեղը եկաւ :

ՕՊԵՐԱՄԱՆԷ ԺԱՄԿՈՅԵՅ ԴԱՆԻԷ :

Ուտարոյ Բեգրպուրկ քաղաքին Վիւս-
թեանց ճեմարանին մէջ, հաւթի մեծու-
թեամբ զարնող ժամացոյց մը կայ : Սէջ տեղը
շինուած է փրկչի գերեզմանը դրանը բերանը
դրուած մեծ քարովը, ու նաեւ քովը կեցած պա-
հապաններովը : Լըբոր աս ժամացոյցին գեղեց-
կութեանը վրայ զմայլելով կընայիս, մէյմըն ալ
յանկարծ զարնելու ժամը դալով քարը մէկ դի-
կերթայ, պահապանները վար կըխոնարհին,
հրեշտակները կերևան, կնիկները կըմոնեն գե-
րեզմանը, ու Օւտկի երեկոյին Հոնաց Լեկե-
ղեցին կարգացուած նոյն երգը կըսուի :

ՎԻՍՈՒԹԵԱՆ ԵԱՏԱՆԱԴԻՆԻՆԻՆԸ :

Վիսութեանը օգոսին հետեւալ օրինակը՝ օ-
րագրէ մը առնուած է : Օմէլին մը զիպուածով
քսան ոտք խորութիւն ունեցող հորի մը մէջ ին-
կու : Հայելի մը բռնելով հորին բերանը, ա-
րևին ճառագայթը հորին մէջը տրուեցաւ որ
մինչև տակը երևաց ու նաեւ զմէլին ալ որ հոն
կեցած էր . յետոյ ձողի մը ծայր մագնիս մը
հաստասելով, հօրը երկնցուցին և զմէլին վեր
առին :

Ըն որ ուրիշի մը ունեցածին կրփափաքի, շատ
հաւանական է թէ պիտի հպարտանար անով,
թէ որ ինքը ունենար ան բանը :

ՍԵՐԵԳ :

Խորհրդածո-լինիս Լինելիս :

Գլուխ ԺԹ և վերջին

Լըծիք առ սուրբ Երրորդութիւնն :

Ո՛վ ամենապատուական Տէր Հիսուս ,
 ինչպէս առատ է քու բարութիւնդ ,
 ինչպէս զմայլելի քաղցրութիւն ունի քու
 ողորմութիւնդ ան ամէնուն որ քեզ կըխնդ-
 րեն ու քեզի կըփափաքին : Ո՛վ Հիսուս՝
 գերիները ազատող , կորուսեալները գըտ-
 նող , աքսորեալներուն յոյս , տկարներուն
 զօրութիւն , նուաղեալներուն սփոփութիւն ,
 նեղեալներուն ազատութիւն , տրոմեալ
 հոգիներուն մխիթարութիւն . ո՛վ Հիսուս՝
 արիութեամբ պատերազմողներուն օգնու-
 թիւն և ունուր ապաւէն . ո՛վ Հիսուս՝ հո-
 դեոր պատերազմի մէջ ամէն յաղթողնե-
 րուն պոյծառ պատկ , հաւատարիմին վար-
 ձը , երկնային Երուսաղէմի բոլոր քաղաքա-
 ցիներուն անձաւելի ուրախութիւնը . ո՛վ
 Հիսուս՝ ամէն առաքինութիւններուն և շը-
 նորհներուն անսպառ սկը . ո՛վ Հիսուս՝
 ամենաբարձրեալ Լստուծոյ փառաւորեալ
 ծնունդ . ո՛վ դու ինքն ամենաբարձրեալ
 Լստուած , ամէն արարածներ վերը երկին-
 քը ու վարը երկրի վրայ դքեզ թող փառա-
 ւորեն և քեզի երկիրպագանեն . վասն զի
 մեծ ես դուն , ու հնար չէ ըստ արժանւոյն
 փառաւորել դքեզ : Ո՛վ վերին օգոստա-
 փառութեան մշտադուարթ և մշտափայլ
 կեղեցկութիւն , մշտնջենաւոր լուսոյ ամե-
 նապայծառ ճառագայթ , ամէն կենդանի
 արարածներուն կենդանութիւն պարգևող
 կեանք . ո՛վ լոյս՝ որ քու ցոլացմանէդ ամէն
 բան կըլուսուորի , և քու ճառագայթնե-
 րուդ հաղորդութենէն է որ հաղաբաւոր և
 միջոնաւոր փառաւորեալ հոգիները քեզմէ
 իրենց վրայ ձգուած լուսափայլ պայծա-
 ւութիւնը կըպահեն , ու երկնից բոլոր բո-
 ցաճաճանչ զօրութիւնները ՚ի յաւիտենից
 քու փառաց ամօռիդ բոլորտիքը կըկանգ-
 նին : Ո՛վ յաւիտենական և մշտնջենաւոր՝
 մութըր և ականակիտ վտակ բղխեալ այն
 տէն՝ որ մարդկային աչք կարող չէ տես-
 նելու . առանց առաջին սկիզբի աղբւր ,
 առանց յատակի գետ , որուն ջուրերը ոչ
 թումբեր կըշրջապատեն՝ և ոչ աղտեղու-
 թիւն կապականէ կամ կըպղտորէ : Լմենա-

բարձրեալ Լոյսը ծնաւ դքեզ իր անհուն
 էութեանը անչափելի խորութենէն . ասան-
 կով դուն կեանք ես՝ կեանքէն , լոյս՝ լու-
 սէն , ճշմարիտ Լստուած՝ ճշմարիտ Լս-
 տուծմէ , յաւիտենական և անպարագրելի
 Որդի՝ յաւիտենական և անպարագրելի
 Լօր , քեզ ծնողին էութենէն և անոր հետ
 հաւասար կատարելութիւններով : Լստ-
 ուածութեան բովանդակ լրութիւնը քու
 մէջդ կըբնակի , և քու լրութենէդ ամէնքս
 ընդունեցինք քու Լոգիդ այնչափ՝ որչափ
 որ մեր անհաստատ վիճակը կըտանի , որ-
 չափ որ մեր հարկաւորութիւնները կըպա-
 հանջեն , որչափ որ դուն քու անսխալ ի-
 մաստութեամբդ մեզի խիստ յարմար կը
 տեսնես :

Եւ արդ՝ դուն ո՛վ առատահոս աղբւր ա-
 մէն բարի և ամէն կատարեալ պարգևնե-
 րու , քու եօթնապատիկ շնորհացդ ուրա-
 խարար լոյսը իմ սրտիս վրայ ծաւալէ :
 Ո՛վ Լոգի սիրոյ և բարութեան , ամենա-
 խոնարհ պաղատանքով կըխնդրեմ քու
 պատշաճաւոր օգնութիւնդ . դուն գիտես
 իմ յանցանքներս , իմ սղակութիւններս
 և իմ հարկաւորութիւններս . իմ մոքիս
 թանձրութիւնը , իմ կիրքերուս անկար-
 դութիւնը և սաստկութիւնը , ու իմ կամ-
 քիս չարութիւնը : Վասն որոյ երբոր կը
 տեսնես՝ (ինչպէս որ միշտ կըտեսնես) թէ
 ես՝ աւաղ այսչափ տկարութեանս՝ բաւա-
 կան վարժուած չեմ քու կամքիդ գիտու-
 թեամբը , կամ թէ գիտեմ՝ բայց (անհաս-
 տատութեամբ կամ անզուշուրութեամբ՝ կամ
 մարմնի և զգայութեան յօժարութիւննե-
 րովը բռնուած) չեմ կատարեր իմ գիտ-
 ցածս , կադաչեմ քեզի այցելու եղիր ինձի
 քու շնորհքովդ : Ղուսաւորէ իմ միտքս ,
 մաքրէ իմ բաղձանքներս , ուղղէ իմ մոլը-
 րութիւններս , ու ներէ իմ զանցաւորութեան
 մեղքերս . որպէս զի ես՝ որ օգնութիւն կը
 կոչեմ դքեզ իբրեւ իմ նաւապետս՝ աս
 կեանքիս մըրկալից և վտանգաւոր ծովէն
 զիս անցունելու , քու առաջնորդութեամբդ
 պահպանուեմ հաւատոյ և անխիղճ մտաց
 նաւաբեկութենէն , և վերջապէս անվնամ
 հասնեմ յաւիտենական հանգստեան նաւա-
 հանգիստը :

՚Ի վերջոյ քեզի կըմատուցանեմ իմ ա-

ղօթքս, ու՛մ ամենողորմ Հայր, զի դուն՝ որ քու արարչական զօրութեամբդ ինծի դոյուլ թիւն տուիր, և անկէ ետեւ քու միածին Որդւոյդ չարչարանքներովը՝ ու անոր միջնորդութեամբը վերստին ծննդեամբ նոր և լաւագոյն դոյուլեան մէջ զիս մտցուցիր, քու հաճութեանդ համար յաջողես ինծի կամելը և ընելը, ու իմ խորհուրդներս և յօժարութիւններս միայն անանկ աւարկաներու վրայ հաստատես որ քու փառքիդ և իմ փրկութեանս ձեռնտու ըլլան: Եւ ուրովհետեւ իմ տկարութիւններս մեծ են՝ ու չեմ կրնար կատարել զանկեայ որ պէտք է ու կրկամիմ, շնորհէ ինծի պատշաճաւոր հոգ մը ունենալ հանապազօր քու հետդ իմ խաղաղութիւնս հաստատելով՝ իմ անցեալ մեղքերս խտտովանելով, ժրութեամբ իմ խիղձս քննելով, ու լաւագոյն վարք մը ունենալու և օր ըստ օրէ առաւել քան զառաւել լաւութեան մէջ յաւաքանալու առաջադրութիւններով, մինչ վերջապէս ստանամ ան շնորհքները որ իմ սիրելի փրկիչս ինծի համար գնեց: Եւ յնուհետեւ ինչ բարեգործութիւն որ կարողանամ քու շնորհքովը ընելու, շնորհէ ինծի որ բոլորը քու փառքիդ համար ընեմ: Եղա՛ցեմ՝ զքեզ, օգնէ ինծի այնպիսի յաղթութիւն մը ստանալ իմ մեղքերուս վրայ, ու ամրացուր զիս այնպիսի զօրութեամբ՝ զիս զնեւ փորձութիւններուն, և շնորհէ ինծի այնպիսի յաջողութեամբ յաւաքանալ սրբութեան ճամբուն մէջ, որ աս մահկանացու մարմնոյս մէջ որչափ որ կը մնամ՝ հանապազ ընդունելի ծառայութիւն ընեմ՝ քեզի ինչ և իցէ կերպով որ քու Նախախնամութիւնդ կը լիցէ զիս ընելու: Եւ երբոր աս կեանքս կը վերջանայ, քու անսահման ողորմութեամբդ՝ ու՛մ Տէր, կատարեալ Թողութիւն շնորհէ իմ ամէն մեղքերուս, ու իմ անկատար հնազանդութիւնս յաւիտեանական կեանքով վարձատրէ: Եւ սոնց ամէնը կը խնդրեմ անոր արդիւնքներովը ու միջնորդութեամբը որ մեռաւ անկեղծ ապաշխարողներուն և ճշմարիտ հաւատացեալներուն համար զանոնք գնելու, և որ հիմա կենդանի է և քու հետդ կը թաղաւորէ մի և նոյն Երեսման յաւիտեանս յաւիտենից:

Եւմէն:

Ճամբորդ և պանդխտացի:

«Որչափ շնորհակալ ըլլալ պարտիմ Երեսման», կըսէր ճամբորդ մը ձիէն իջնալու ատենը՝ պանդխտապետին որ զանկեայ ընդունելու համար կը դիմաւորէր. «Երեսկայէ անգամ մը ձիուս ոտքին սահիլը ան անդունդին եզերքը որ ճամբուն վրայ կը գտնուի. մաղ մնաց որ ձիով մէկ տեղ անդունդը պիտի իյնայի»: — «Եւ, տէր իմ, ըսաւ պանդխտապետը, թէ որ դուն Երեսման շնորհակալ ըլլալու և անոր փառք տալու պատճառ մը ունիս նէ, ևս քեզմէ աւելի պարտաւոր եմ ատ բանը ընելու. վասն զի ես ալ քու ըսած ճամբայէդ անցայ երէկ, և ան անդունդին եզերքը հասնելու՝ իմ ձիս առանց սահելու անցաւ անկից»:

Հատ անգամ ուշադրութիւն կրնեմք միայն՝ երբ որ Երեսման մեզ վտանգէ մը կազատէ, և երբէք հոգ չեմք տանիր դոհութիւն տալու Երեսման, որ ատեն աս ազատութիւնը հարկաւոր եղած չէ: Եւ որ ծանր հիւանդութենէ մը կառողջանայ, սովորաբար աւելի շնորհակալ կը ըլլայ Երեսման իր վերստին ստացած առողջութեանը համար, քան որչափ ան մարդը՝ որ առողջ կեանք մը կը վարէ, ու իր առողջութիւնը կորսնցուցած չէ: Կերեւայ որ կորուստը և փորձանքները հարկաւոր են որ մենք հասկընամք մեզի եղած պարգեւը և շնորհքը: Եւ այց չվայելը ասանկ ըլլալ. երջանիկ հանգստութիւնը որ Երեսման կը շնորհէ մեզի, բաւական ըլլալու է խորին երախտագիտութեամբ լցունելու զմեզ:

Գրառում Հա-գէր:

Քանի մը տարի կայ որ Գերմանիայի մէջ զիպուած մը պատահեցաւ, որ մինչև այսօր ծածուկ մնալովը՝ կարծես թէ անտվոր առասպել մըն է, բայց բոլորովին ճշմարիտ պատմութիւն մըն է ան. վասնորոյ արժան կը համարեմք զանկեայ զնեւ հոս, յուսալով որ կարգացողներուն հաճելի ըլլայ:

Յամին 1828 մայիսի 26ին, Գուրկմպերկի փողոցներէն մէկուն մէջ՝ ձեւքը նամակով պատանի մը մօտիկցաւ պարոնի մը, և հարցուց անոր ձիաւոր զօրաց զնդապետի

մը տունը : Եւ պատանին միջահասակ էր
և բարետեսիլ , շիկահեր և ճուռածե
ղէմբով : Բայց իր նայուածքը , իր քաւ-
ուածքը ու իր հագուստը անսովոր էին . ա-
սիկայ էր Վասպար շաղէր ըստածը : Պա-
րոնք բանի մը բան հարցուց անոր , բայց
Վասպար չհասկըցաւ ու դժուարաւ իմանա-
լու կերպով մը պատասխանեց : « Բանդի
տեսակ մը գերմաներէն կըխօսէր , որ միայն
Պաւլէրայի ներքին գաւառի մը մէջ կը
գործածուի , և ան ալ գէշ կըխօսէր : Իր
ինչ վիճակի մէջ ըլլալը իմացընէլու հա-
մար , ձեռքի նամակը ցուցուց , որուն մէ-
ջը ոչ թուական կար և ոչ տեղւոյ նշանա-
կութիւն , միայն թէ այսպէս գրուած էր .

« Տէր զնգապետ , քեզի տղայ մը կըխըր-
կեմ որ թագաւորին և իր հայրենեայը
կրնայ հաւատարմութեամբ ծառայել : Եւ
տղան ինծի յանձնեցին 7 հոկտեմբերի 1812
ին : Սայրը աղաչեց որ առնեմ պահեմ
զանիկայ , բայց անոր վրայով տեղեկութիւն
մը չտուաւ ինծի , ես ալ քաղաքիս կառա-
վարներուն չիմացուցի որ աս տղան ինծի
յանձնեւր են : Դժբաւտ արհեստաւոր մըն եմ
ես , տասը զաւակի տէր , վասնորոյ չեմ կըր-
նար ալ երկար ատեն պահել զանիկայ :
Եստու ամենայնիւ իմ զաւակիս տեղը դրեր
էի զինքը ու քրիստոնէաբար մեծցուցի :
Բայց իմ բովս եկած օրէն մինչև հիմա ,
երբէք իմ տունէս դուրս չելաւ : Սէկը
չտեսաւ զանիկայ , ու ինքն ալ ամենեւին
չգիտեր իր կեցած տեղին անունը : Հար-
ցուր իրեն ասոր վրայով , ու կրտսնես որ
չկրնար պատասխան մը տալ : Եւ սորվը-
ցուցի իրեն կարդալ և գրել , և անձամբ
բերի զինքը ան նոյն հրապարակին մէջ՝ ուս-
կից ձեռք բովը պիտի դայ : Բի իրեն թէ երբ
որ զինուոր ըլլայ իր հօրը պէս , պիտի գամ
զինքը տեսնելու : Վիշեր ատեն ճամբորդու-
թիւն ընել տուի իրեն , ու չկրցայ և ոչ
ստակ մը տալ ձեռքը : Ետնարհութեամբ
ողջոյն կրմատուցանեմ քեզի :

Իմ անունս չեմ նշանակեր , վասն զի կը
վախնամ որ կըպատժուիմ » :

Նամակիս մէջ փոքրիկ տոմսակ մը կար
շատոնց գրուած , որ հետագայ խօսքերը կը
պարունակէր : « Եւ տղան մկրտուած է , և
Վասպար կըկոչուի . չըլլայ որ փոխէք իր

անունը . ապրիլի 30ին ծնած է 1812ին :
Մնուցէք ասիկայ մինչև որ տառնութեթը
տարեկան ըլլայ , ետքը Նիւրէմպերկ խըր-
կեցէք որ ձիաւոր զօրքերու ճերմորդ գուն-
դը մոնէ , որոնց մէջ ծառայէր է իր հայրն
ալ : Եւ ասիկայ չեմ կրնար պահել .
բանդի աղքատ կնիկ մըն եմ , ու հայրս ալ
մեռած է » :

Եւ նամակը ու Վասպարին խառնիխառն
պատասխանները անանկ զարմանալի բաներ
էին որ յիշեալ բարեսիրտ Նիւրէմպերկցին
չէր գիտեր թէ ինչպէս ընէ որ հասկընայ .
ուստի առաւ Վասպարը ուղղակի կառավա-
րիչին տարաւ : Եւ ջի բերանը այնպէս կար-
ծեցին որ խաբեբայ տղայ մըն է . վասնորոյ
սկսան քննել զինքը զանազան հարցմունք-
ներ ընելով , բայց միշտ նոյն պատասխաննե-
րը առին : Եւ Եւան երեւոյթը զարմացուց
զինքը , աշտարակի մը տեսիլը վախ տուաւ
իրեն , միտի և զարեջուրի հոտը առնելով
մեծ զգուշացը ցըցուց , և ծխախոտի հոտէն
սկսաւ արտասուել : Եւ վերջոյ , ամէն փոր-
ձերը ընելէն ետքը , աղէկ հասկըցան որ
խեղճ պատանի մըն է ասիկայ , կարգէ
դուրս բնութեան տէր , և վայրենիէն աւե-
լի տգէտ : Աւստի տարին յանձնեցին զին-
քը դաստիարակի մը պատուիրելով որ կըր-
թէ զանիկայ , և հետզհետէ մեծ ներու-
թեամբ բարեկրթութեան ամէն աստիճան
ներէն անցաւ : Եւ ատ դժուարին եղաւ իրեն
որ իր առջին գրուած կերակուրը ուտելու
սովորի : Հացէն և ջուրէն զատ՝ ամէն բանի
մեծ ընդդիմութիւն մը կըցուցընէր . բայց
երբ որ գերմանական կակուղ և տաք անկո-
ղնի մը վրայ պառկեցաւ , ըսաւ որ երբէք
չայսպիսի հանգստութիւն զգացած չէ : Եւ
մայ կամաց սորվեցաւ իր նոր կացութեա-
նը , միտքը բերաւ իր վրայովը իր բոլոր
գիտցած բաները և պատմեց ինչ որ գըլ-
խուն եկեր էր :

« Օ՛հա դրեր էին , ըսաւ , փոքրիկ խու-
ղի մը մէջ որ հինգ վեց ոտք լայնութիւն
ունէր ու զգուշութեամբ գոցեր էին դուռը .
միայն թէ երկու նեղ պատուհան բաց թո-
ղուցեր էին որ անոնցմէ լոյս գայ ինծի : Իմ
անկողնս քիչ մը յարդ էր գետնի վրայ
տարածուած , հանդերձս վարտիք մը և շա-
պիկ մը միայն , ուտելիքս լոկ հաց և ջուր

ու զքօսանքս երկու հատ ձի և շուն մը փայտէ շինուած : Եւ իմ ժամանակս կանցունէի մեռաբէ նուրբ ժապուէններ կերպ կերպ փաթտելով իմ խողալիկներուս վըրայ ու յետոյ կըքնանայի : Իմ ուտելիքս կը բերէին ինծի երբ որ ես քնացած կըլայի . անանկ որ միշտ բաւական հաց ունէի , բայց շուտով կըհատցունէի ջուրը որ շատ կըսիրէի : Վասն զի անիկայ միշտ կընորոգէր իմ ոյժս : Երբ որ կարթննայի , առաջին հարկաւոր եղածը ինծի , առաջին մտած մունքս , ջուր խմել էր . ու մեծ ցաւ կըզգայի երբոր սափորին մէջի ջուրը հատած ըլլար” : Հիրաւի երբ որ Նիւրէմպերկի մէջ Տաւմաս վարժապետին տունը գնաց , մէկ վայրկեանի մէջ հինգ վեց գաւաթ ջուր խմեց մեծ ուրախութեամբ : Հատ տարիներ բան մը տեսած կամ լըսած չունէր . ան նոյն բանուը իր աշխարհն էր , իր երկու ձին և մէկ շունը իր բոլոր բարեկամներն էին : Սէկ օր մը մարդ մը երեցաւ իրեն , որուն վրայ շատ զարմացաւ : Եւ մարդը կարգաւ և զրեւ սորվեցունց իրեն , նաև իր նեղ բանտին մէջ բալելը . բայց սա ետքի կըթուծիւնը շատ դժուարին եղաւ : Վանդի մինչև ան ատենը միշտ պառկած կամ նստած կանցունէր ժամանակը , անանկ որ իր սրունգները կարծրացեր ու թմրեր էին . ու երբ որ առաջին անգամ փորձեց սա շարժումները ընելու , սաստիկ ցաւ մը զգալով գետինը ընկաւ ու սկսեց լալ : Հետեւեալ օրը ուղեց որ նոյն փորձը կրկնէ , բայց վերջտունն ցաւ զգալով չյաջողեցաւ . այսուամենայնիւ իր վարժապետին սպառնալիքներէն վախնալով հազիւ կրցաւ ոտքի վըրայ կայնիլ և բիչ մը շարժումներ ընել : Ի վերջոյ հնազանդութեամբ շարունակեց իրեն տրուած դասերը սորվելու : Իր անծանօթ ուսուցիչը , տեսնելով որ բաւական բան սորված է , հանգերձ մը և խոյր մը բերաւ անոր , ու առաւ զինքը Նիւրէմպերկ տարաւ :

Տարի մը կար որ Գասպար՝ Տաւմաս վարժապետին տունն էր . ու իր գլխուն եկած զիպուածները բոլոր Գերմանիայի մէջ լուրեր էին : Զայն մը ելաւ որ անիկայ իր պատմութիւնը պիտի գրէ . և սա լուրը մեծ

երկիւղ տուաւ ան մարդոցը որ այնչափ անդթութեամբ վարուեր էին իր հետը , և հետեւեալ մտքերնին դրին նոր չարիք մը հասցընելու անոր : Սէկ օր մը արիւնտ թաթախ գոնուեցաւ ողորմելին մեծ վէրք մը ունենալով գլուխը . և պատմեց որ մէկ մարդ մը սեւ վերարկուի մը մէջ փաթտուած իր վրան յարձակուեր է ու վիրաւորեր է զինքը : Վրեթէ երեք շաբաթ ծանր հիւանդութիւն մը քաշեց , բայց մեռնելէն ազատեցաւ , վարպետ բժիշկներուն խնամքով : Իսկ մարդասպանը չտնուեցաւ , թէպէտև կառավարութեան կողմանէ շատ փնտըուցին որ ձեռք ձգէն զանիկայ :

1831ին՝ Ստանհօփի կոմսը ՚ի գութ շալժելով , որդեգիր ըրաւ իրեն խղճալի Գասպարը , և որոշեց որ աւանդ Լնդոնի տանի և ազատէ զանիկայ իր թշնամիներուն ձեռքէն . և մինչև իր երթալը՝ Լնսիաքի գիւղին դըպրատունը դրաւ որ վարժուի : Բայց ափսոս որ իր Լնսիաք հասնելը երկու տարի անցնէլէն ետև սպաննուած գոնուեցաւ ան , և որչափ որ ջանք ըրին իր սպաննօղը գտնելու , առջի անգամին պէս զլիտվին անօղուտ եղաւ :

Լնսիաքի մէջ Թաղուեցաւ Գասպար . և իր գերեզմանին վրայ սա տապանադիրը փորեցին .

“Hic jacet Gaspard Hauser, Enigma sui temporis.
Ignota natiuitas, Occulta mors.”

Հոս կըհանգի Գասպար Հաւքը իր ժամանակին առեղծուածը , մարդ չգիտցաւ իր ծնունդը , և իր մահուան պատճառը անծանօթ մնաց” :

Գերմանիայի մէջ շատ կողմերներ և զանազան ցաւալի պատմութեանս վրայ , բայց ամէնն ալ անստորգ բաներ են : Կան ուրիշ որ դեռ կըկարծեն թէ Գասպար Հաւքը խաբէբայ մըն էր : Լիւսիս , ողորմելին Գասպար , որ կըմեղադրուի թէ անծանօթ ապրեցաւ վայրենիի մը պէս որ գութ ունէնան իր վրան , և վերջապէս անձնատարան եղաւ որ չճանչցուի :

Հատ անգամ կըխնդրեմք Բոտու մէ որ իր կամքը գիտնալը և զանիկայ կատարիմք . բայց՝ ան նոյն ատենը մեր արդէն գիտցածը կատարելու անհոգ կըլլամք :

Չէրքէղի պատնէ :

Լս երկրի մէջ իշխանները միայն արտօնութիւն ունին կարմիր կօշիկ հագնելու : Ետնօք Կաղի խալի մէջ ալ կարմիր կօշիկ հագնելը արհուսկանութեան նշան մըն էր : Հռոմայեցւոյ հասարակականութեան ատենը ևս կարմիր վերջաւորով՝ պատմութեան մը կը հաղնէին մեծամեծները : Կայսերաց և եկեղեցւոյ բարձր ատիճանաւորներուն վերարկուները , շատ տեսակ նշաններ , զրօշակներ , զինւորական հանդերձի զարդեր և արհուսկանաց ծառաներուն հագուստները կարմրագոյն էն : Կերենայ թէ ամէն ատեն և ամէն տեղ արհուսկանութեան յատկացեալ գոյն մըն է կարմիրը :

Չէրքէղիտանի իշխանները այնքան բազմաթիւ էն ու զանազան ցեղերու բաժնուած , որչափ որ էին միջին դարու միծ

կարւածքներու տէր եղող իշխանները Լաւրոպայի մէջ : Կովկաս լեռներուն հրամայող աս իշխանները , սովորութիւն մը ունին որ մէջերնուն միայն մկմկու աղջիկ կուտան կառնեն : Ասումը և զխոսութիւնը կանարդեն . նմանապէս գրեւ կարդալն ալ այնպիսի կը թուի ներսերու տեղ դրած են որ իրենց արհուսկանը անարժան կը համարին : Եսանկ էին ատենօք Լաւրոպայի մէջ ալ ան կարւածքի տէր իշխանները , որ վերջ յիշոտակեցինք : Չէրքէղիները ստորիկներ ունին և կրնան ծախել երբ որ պատժել ուզեն զանոնք . կամ որ ատեն կամ նախ , կը հրամայեն անոնց որ զենք առնեն և կռիւի երթան : Բայց իշխաններուն արտօնութիւնն է որ թշնամիէն առնուած կողմաւորները բոլորն ալ իրենց սեպհականն , նմանապէս միշտ վաճառքներէն տուրք կառնուն : Իրենց սովորութեանը դէմ չէ որ հայր մը իր զաւկները ծախէ , կամ

եղբայր մը իր քոյրը ծախէ : Թէ որ ծընողքնին մեռած են : Բայտու ամենայնիւ աւրատուութեան ալ սիրող են . իրենց բարքը ու սովորութիւնները՝ նահապետական ու հին ատենի ռամկապետական կենաց խառնուրդ մըն է : Օրորքինակ երիտասարդ իշխան մը՝ որ մեծ քաջութիւններ քրած է պատերազմի մէջ , չհամարձակիր ծերունիի մը առջև նստելու : Նոսե յաղթանակի հանդէսին օրը , Թէեւ ստորին կարգի մէկն ըլլայ ան ծերունին :

Իշխանաւոր տնձինք խիստ դժուար գործքերու կը պարտալին . իրենց կնիկներն ալ կաշխատին անոնց պարտաւոր (ճերմակ մաղէ շինուած վերարկուն) ճերմակեղէն լաթերը , տեսակ մը ֆանէլա , հողաթափներ , սանձեր և ձիու համետներ՝ և շինելու : Բայտեք ալ շոմերոսի իշխանուհիներուն պէս պատիւ կը համարին իրենց սա աշխատութիւնները , որոնցմով ստորին կարգի կնիկներէն կ'որոշուին : Երիկները միանգամայն աւտաղճագործ՝ , խաղախորդ՝ և զինագործ են . ու գրեթէ բոլոր զէնքերնին իրենք կը շինեն : Միայն երկու կարգ արհեստաւորներ կան որոնք զատ զատ կը գործեն , իր դարբինները և ոսկերիչները . իսկ իրենց գեղեցիկ դաշնակները՝ Բաղաւաշ ըստածները կը շինեն որ զատ ցեղ մըն է և հեռու տեղ մը կը բնակին : Ոսկերիչները արծաթով կը պատեն զէնքերը , վաւազին տախտիկները և գօտիները : Սակայն Չէրքէզները Լաւրոպալէն բերել կուտան իրենց զէնքերուն մեծ մասը . ճերմակայէն և վեհաթիկէն սուր բերել կուտան . սաղաւարտ և երկրթէ հիւսած զրահը Պարսկաստանէն կամ Կոստանդնուպօլիսէն առած են : Ընդհանրապէս իրենց զէնքերը բնաւ չեն ծախեր , այլ պատուով կը պահեն ու իրենց զաւակացը կը թողուն :

Չէրքէզի ազնուական կնիկները՝ Թէ պէտեւ դժուար և բազմաշխատ կեանք մը կը վարեն , այսու ամենայնիւ ժամանակ ալ կը գտնեն զարդարուելու և իրենց հագնակաւոր գեղեցիկութիւնը շքեղ ցուցնելու . մաղերնին չեն հիւսեր այլ կը թողուն որ ուսերնուն վրայ ծածանի . զլուխնին տեսակ

մը կարմիր խոյր կը դնեն ճակատնուն վրայ կապած այծի կաշիէ երիզով մը , ու արծը Թէ կոճակներով զարդարուած : Զանգերձնին նեղ է դէպի մէջքերնին , ու մինչև ծունկերնին կը հասնի : Բայտեք աշխարհիս ամենէն գեղեցիկ կնիկները համարուած են : Բայց զխանալ պէտք է որ սա գեղեցիկ իշխանուհիները կամ ստորին կարգի կնիկները , ամէնքն ալ խիստ դարձել հիւանդութեան մը , իր բոլորութեան ենթակայ են . Թէ և ստոյգ է որ այնքան ծանր չէ ան երկրին մէջ : Չէրքէզի կնիկները սա հասարակ մտացի են , վաւազուուն և քերթողական երեւակայութիւն մը ունին . շատ կը խրեմք քաջութիւնը , և կը հպարտանան իրենց երիկներուն փառացը վրայ :

Սակայն Գիւլիսթան :

Նոր. Օգոստոսի պարբերական գիտնական
Վեհալ :

Եւ երկրի վայրենի ժողովրդոց քաղաքական և կրօնական սովորութիւնը ան է որ պատերազմի մէջ յաղթուողը՝ բոլորովին յաղթողին ստացուածքը կը ըլլայ , ալ ուրիշ մէկը չկրնար անոր խառնուել . ու յաղթողը ուղածին պէս կը վարուի անոր հետ , կրնայ սպաննել զանիկայ , կամ իրեն ծառայելու համար պահել . կամ իսկոյն ուտել վայրի որսի մը պէս , և կամ ընտանի անասունի մը տեղ դնելով պահել իր զօրաստացը համար : Եւ որ մէկը գերի կիցնայ , կարծես որ մարմինէն զտո՞ւ ալ ուրիշ մարդկութեան հանգամանք մը չմտար անոր վրայ : Օարմանալին սա է որ յաղթուողն ալ անտրտուն չսրտիւ կը նոյնի սա վեհալը . իր յաղթուելուն անպատուութեանէն սաստիկ ապշուած մը կը զգայ : Իր ընտանեացը և բարեկամներուն աչքէն ելած՝ իր բնական զգացումն ալ կը կորսնցնուի . և ան որ քիչ մը առաջ քաջասիրտ զինուոր մըն էր , ալ այնուհետեւ նուաստ գերիի մը տեղ կը դնէ իր անձը : Իշխանին մէկը՝ Ս. Տիւմօն Տիւրքմէն* , գերի մը ցուցուց մէկ օր մը , որ ծնկան վրայ եկած իր սաղին՝ և խո-

* Լէյր :

* Տօղթամաճ :

* Թապալ :

* M. Dumont d'Urville

Նորհալթը կրտսերէր թէ ինչ հրաման պիտի ընէ . ու գոռողը լեռմբ պատմեց անոր որ ան դերին տոնօք Շուրաքի ցեղին ամենէն քաջ և անուանի ղինուորներէն մէկն էր : Եւ յերաւի դեռ աս գերիին երեսը գոյնը գոյն ներկուած պատուոյ նշանները կը կենալին , որն որ աս վայրենիներուն միայն խիստ քաջերը կ'ունենան : Եւ աս այսպէս իր նախնի փառքին աս նշանները միայն մնացեր էին , որոնք ամենեւին օգուտ մը չունէին իրեն , քանզի անոր տէրջը կը սեպուէին : Եւ գեղիններուն բարոյական հարստութիւնը այն պէս կատարեալ է՝ մինչև որ բնաւ չեն վախնար իրենց տէրերը պատերազմի տոնն ալ զանոնք հետեւին տանելու . և չէ թէ միայն անոնց յանձնուած է որ պատերազմի կահկարասիքը և պաշարները տանին , այլ պէտք եղած ստոնք ղէնք ալ կուտան անոնց , և հաւատարմութեամբ կը պատերազմին : Աւրիշ Օհլանտացի մըն ալ Ս . Տլուրիլին ցուցուց մէկ գերի մը որ Ռիւզի Ենկայի նաւահանգիստէն բերած էր , և կրտէր՝ թէ անիկայ իր հայրենեացը մէջ իշխան մըն էր , բայց հիմա այնպիսի հաւատարմութեամբ կը ծառայէ , մինչև պատերազմի մէջ ալ երբէք չբաժնուիր քովէն : Կրտէր նաև թէ ասիկայ իր ցեղին մէջ ունեցած համարմունքը բոլորովին կորսնցուցած է , վասնորոյ ալ ամենեւին չեմ վախնար որ քովէս փախչի :

Թէպէտև անշուշտ աւելի օգտակար էր ասանկ պարագաներու մէջ՝ որ գոնէ իրենց պատերազմով աւած գերիները պահէին չէ թէ սպաննէին , բայց ուրիշ պատճառներ կան , որոնցմէ շատ անգամ կըստիպուի յաղթողը անմիջապէս սպաննել և ուտել իր գերին . վասն զի Օհլանտացիներուն մարդակերութեան սովորութիւնը հաստատ կը պահուի , տարօրինակ կարծիքով մը թէ իրենց թշնամիին մարմինը ուտելով՝ անոր ունեցած բոլոր հանգամանքները կըստանան : Աւրիշ տեսակ գերութիւն մըն ալ տաիկայ է , թէպէտև մոռացածին՝ բայց մէկայլն բւերապատիկ սոսկալի : Քանզի կը հաւատան թէ ինչ աշխոյժ , քաջութիւն և վեհանձնութիւն որ ունէր ան պատերազմողը՝ ալ հիմա մեռած ըլլալով բոլոր ան ձիրքերը իր թշնամիին կանցնին , և անոր

ուժը կաւեցունեն : Աստի շատ անգամ կը տեսնուի անոնց պատերազմին մէջ որ անուանի քաջ մը յաղթուելու ըլլայ նէ , յաղթողը իր թշնամիին վրայ կը յարձակի , անոր աչքերը կը փորէ և իր ընկերներուն առջին կուտէ զանոնք : Ահապատուելի Սարստէն՝ Վոր Օհլանտացուց անգլիական քարոզիչներուն մէկը , որ բոլոր Եւրոպացիներէն առէկ աս երկիրը ճանցաւ , և յօժարամիտ անձնանուէր եղաւ աս վայրենիներուն լուսաւորութեանը՝ այսպէս կըսէ . «Սովորութիւն է անոնց մէջ , որ մէկ մարդ մը ուրիշը մեղացուցածին պէս , անոր արիւնէն քիչ մը կը խմէ , կարծելով թէ աս բանովս պիտի փրկուի սպանուած մարդուն չաստուածին բարկութենէն . իմ որում կը հաւատայ թէ անոր արիւնը խմելով՝ մեռնողը իր գոյութեան մէկ մասը կը լայ , ու այնուհետեւ ինքն ալ կը վայելէ ան Ոգիին պաշտպանութիւնը՝ որուն յանձնուած է մեռնողին հոգւոյն պաշտպանութիւն ընել » : Ս . Քենտալ քարոզիչն ալ կը պատմէ , թէ Օհլանտացիին մէկը պատերազմի մէջ իր թշնամիներուն գլխաւորը սպաննեց ու անոր ձախ աչքը կերաւ . քանզի կը հաւատան եղեր որ ձախ աչքը մեռնելէն քիչ մը տոնէ ետքը երկինքը կ'ըլէ ու աստղերուն կարգը կանցնի . բայց Օհլանտացին աս մարդուն աչքը կերաւ մէկմը վրէժ առնելու համար , մէկմըն ալ համոզուած էր թէ ասով կը շատցունէ իր ապաւնի փառքը , որ ատեն իր ձախ աչքը աստղերուն կարգը անցնելու ըլլայ : Եւ սոյն Օհլանտացին՝ անուանի գլխաւորի մը հետ պատերազմելով , (որուն բոլոր զօրութիւնը խորտակեց Ենգլիայէն բերած հրաղէնքերովը) պաշարեց զանիկայ ամրոցի մը մէջ , և անոր երկու գեւահասակ տղայքը իրենց հօրը աչքին առջևը սպաննեց , և անմիջապէս ան խոճալիներուն մարմինը լափեց » : Ստոնազիլ մը՝ որ ետքը Ենգլիայի մէջ տեսած էր ան ողորմելի գլուխաւորը , այսպէս կըսէ . «Եւ զարհուրելի տեսարանը անջնջելի տաւալութիւն ըրեր էր անոր սրտին . և ան աղետալի վայրկեանին յիշատակը՝ անոր կենացը սովորապէս կանգնուած մէջ բնաւ մոքէն չէր ելեր : Եւ վայրենիին առջին անգամ թուրայի անունով բռնէին չորս տարեկան տղեկը տեսնելուն ,

սիրտը ելաւ ու անոր փաթտուելով սկսաւ լալ . երբ որ հարցուցին թէ ինչ է այդչափ արտաբերեալք լսելն պատճառը , պատասխան տուաւ թէ աս տղեկը հասակակից է իր տղայը մեկուն , որ իր աչքին առջևը սպաններ ու կեցեր են : Բայս սրտաշարժ կերպով մը սկսեց մանրամասնաբար պատմել իր զուկներուն ինչպէս սպանուիլը : Ասկալի կերպարանք մը ունեցաւ որ ատեն կիմալունէր իր զիտցած քանի մը բառերը արտասանելով և ճիշտ նշաններ տալով , որ թշնամին իր տղայը աչքերը հաներ ու կերեր էր իրեն առջևը . ու իր չափազանց բարկութիւնը՝ վրէժիմագրութեան ազանալ լիքներով վերջացուց , յայտնի ցուցնելով որ իր սրտին միակ փափագը ան է որ կարող ըլլայ մէկ օր մը անկէց վրէժ առնելը : Իսկ Մեղդիս դարուն պատճառը ան էր որ իր հօր թշնամիին ունեցած զէնքերուն հաւասարը ինքն ալ ձեռք բերէ ու երթայ անոր հետ մարտնչի * :

Անոնց կանոնը աս է որ՝ կնիկը իր երկանքը վիճակին պիտի հետեւի , անանկ որ եթէ երիկը սպանուած կամ գերի բնկած է , կը նիկն ալ նմանապէս թշնամիին անձնատուր պիտի ըլլայ : Բայ բանիս վրայով Ս . Սաւրստէն ճիշտ ծանոթութիւններ կուտայ մեզի , որ Օ. Էլանտայուց անուանի գլխաւոր ներքին ինքը անձամբ տեղեկացեր է : Արբ որ մէկ կողմի գլխաւորը կըսպանուի , ան միջապէս անոր մարմինը կուզեն թըշնամիները , ու թէ որ մեռնողին կողմնականները վախ ունին , խեղոյն կըհանեն կուտան մարմինը : Թէ որ գլխաւորը կարողուած ըլլայ , անոր կնիկն ալ բռնութեամբ կառնեն կըտանին իր երկանք մարմնոյն հետ , ու թշնամիները կըսպաննեն զանիկայ ալ : Թէ որ կնիկը սիրով էր իր երկանքը հետ , կամաւ ինքզնիքը և իր զուկները աւանց ձեռքը կըյանձնէ , վասն զի կըբաղձայ որ յաղթողը՝ ինչպէս որ իր երիկը սպաննեց , նմանապէս զինքն ալ և իր զուկներն ալ սպաննէ : Իսկ եթէ կողմնականները չուզեն գլխաւորին կնիկը ձեռք տալ , թըշնամիները վերստին անոնց վրայ կըյարձակին , ու մինչև որ ան կնիկը ձեռք չբերեն

պատերազմէն չեն դադարիր : Արբ որ գլխաւորի մը մարմնոյն և իր կնոջը կըտիրեն , կըսպաննեն կնիկը՝ և երկուքին ալ զիերը իրենց գլխաւորներուն առջին կըտանին : Գլխաւորները երկանք մարմինը եփելու կը պատրաստեն , նմանապէս անոնց կնիկներն ալ՝ կնիկանք մարմինը : Երբուէն ետեւ՝ նախ քուրմերը կուզան իրենց զահերուն համը կը նային , և ապա չատուածներուն խորհուրդ հարցունելու կերթան : Թէ որ իրենց աղթքը ընդունել ըլլայ , կրկին կըսկսին պատերազմելու , և ամէնքն ալ առ հասարակ սպանուածներուն միտը կուտեն . ու ինչպէս կըսէ Ս . Սաւրստէն , ոչ այնչափ մնանելու համար կուտեն , քան որչափ անոնց հաճութիւն մը ընելու մտքով : Բայտ ամենայնիւ միշտ այսպէս չպատահիր , և շատ անգամ ալ կնիկները և անոնց զուկները գերութեան մէջ կըպահուին , ինչպէս որ ճամբորդները կըհաստատեն : Օր օրինակ՝ յամին 1821 , Ս . Սաւրստէնի բարեկամ մեծերէն մէկը , իր քրոջը մահուանը վրէժ խնդիր ըլլալու համար որ անգղիացի ասպատակները յափշտակելով ուրիշ ցեղի մը վաճառեր էին , և անոնցմէ սպանուեր էր անիկայ , գնաց ան ցեղին հետ կուռելու . իր ձեռքովը անոնց գլխաւորը ըսպաննեց , և կնիկը գերի առնելով՝ բերաւ ամուսնացուց իր եղբորը հետ , որն որ Ս . Սաւրստէն առիթ ունեցաւ ճանչնալու :

Աոր Օ. Էլանտայի մէջ շատ անգամ աս ողորմելիները ստակալի անթութեան կը հանդիպին : Աստի բաւական կըհամարիմք զնեւ հասնողիացի ճամբորդի մը պատմութիւնը , անոր պարզութիւնը չփոխելով : «Պատերազմի ատեն գերի բռնուած կնիկներուն մէջ , կըսէ Վ. Բիւյոլ նաւապետը , մէկը կար որուն երիտասարդութեանը և գեղեցկութեանը համար ամէն մարդ կը մեղքնար . ու ինչ ատեն միւս գերի կնիկները մէջերնին կըխօսէին , անիկայ մէկ զինատաճ լուս կըկենար , զրեթէ ցաւալի մը տաճմունքներու մէջ թաղուած : Սեզի ըսին թէ ասոր հայրը երեւելի մարդ մըն էր , որ աս կինը իրեն գերի առնողէն սպանուցաւ . և տեսնեք որ յաղթող կտրիճն ալ աս խղճալիէն քիչ մը հեռու նստած էր , և զրեթէ բոլոր օրը հոն կեցաւ : Վաջ երի-

* Տես աս իշխանին պատմութիւնը , Ըրեմ . Լատ . Գ . Էր . Ծ :

տառարդ մըն էր ասիկայ : Ասանկի — Հուլի
գլխաւորին եղբայրը : Երեսը կարգի տե-
նարաններէն՝ որոնց որ ականատես եղանք ,
ստիպուեցանք մինչև իրիկուն հոն կենալու .
ու ինչ ատեն կը պատրաստուէինք անկից
մեկնելու , մէկէնմէկ բարձրաձայն ճիչ և
աղաղակներ լսելով ան նոյն տեղէն ուր որ
կնիկ գերիները կը կենային , հետաքրքրու-
թեամբ դէպի հոն դաշինք : Ըն ատենը տե-
սանք որ ան խղճալի երիտասարդուհին այն-
պիսի վիճակի մը մէջ էր , որ խիստ բարբա-
րոս սրտերը անգամ 'ի գութ կը շարժէր :
Յիշեալ յաղթող կտրիճը , աղջկան հայրը
սպաննէին ետե՛ գլուխը կտրէր ու կողովի
մը մէջ պահէր էր , ինչպէս որ աս կըղ-
գեցիք սովորութիւն ունէին . ու հիմա
կողովէն հանելով՝ ուր մինչև ան ատենը
պահած էր , ձգեց աս թշուառ աղջկանը
գիրկը : Հանկարծ այնպիսի կատաղութիւն
մը եկաւ ողորմելին վրայ , որ հնար չէ նը-
կարագրել . գլուխը՝ ձեռքը առաւ և ան-
կենդան քնթը իր քթին մօտեցնելով ինչ-
պէս որ մէկըմէկ ողջունելու սովորական
կերպն է իշխնց մէջը , կեցաւ այնպէս մին-
չև որ բոլորովին թրջեց զանիկայ իր ար-
տասութեամբ : Ասքը գետնին իր քովը դը-
րաւ , ու սայրասուր խեցիի մը կտոր առ-
նելով սկսեց իր մարմինը պատառուտել ա-
նով , ու քանի մը վայրկեանի մէջ անանկ
սակալի տղեղ կերպարանք մը ունեցաւ որ
իր առջի գեղեցկութեան նշոյլը անգամ
չմնաց : 'Ախ իր բազուկները պատառու-
տեց , ասպա կուրծքը ետքը երեսը : Ըմէն
մէկ պատառուածքէն արեան վտակներ կը
հոսէին , բայց այնպէս կը թուէր որ ինքը ա-
մենեկն ցաւ չէր զգար . ու իր սաստիկ
տրտմութենէն կատաղած՝ զիւցաղնական քա-
ջութեամբ շարունակեց աս գործողութիւ-
նը : Իսկ ան կտրիճը՝ որ իր անգթութեամբ
բը աս սոսկալի տեսարանին պատճառ եղեր
էր , մեղի տուած սոսկումը գիտելով կը
զուարճանար : 'Այս ան կտրած գլխոյն եր-
կայն և սեւ մազերէն բռնելով , առաջար-
կեց մեղի տալ , անոր տեղը կացին մը ու-
ղելով . գլուխը բռնել էր ձեռքը ու ամէն
կողմ կը գարձուէր որ աղէկ զննեն . և ին-
որում ծախու առնող մը չեղաւ , կրկին
իր կողովին մէջը դրաւ զանիկայ :

Քրիստոսի Նոնդեան օրըն սկզբնաւոր-
ութիւնը :

Ղիոնէսիոս պատմագիրը՝ որ վեցերորդ դա-
րուն ծագեցաւ՝ և իր խոնարհամոռ-
ութեանը համար Նիզիկիոս * (փոքր) մական-
ունեցաւ , նախ առաջին իր գիրքերուն
մէկուն մէջ առաջարկեց որ Քրիստոսի
Նոնդեան թուականը գործածուի քրիս-
տոնէից մէջ : Ինքը կը հաստատէր թէ
Քրիստոս ծնած է զեկտեմբերի 25ին ,
Հռովմայեցոց 753 թուականին , Նիզո-
լոս ու փոքր հիւպատոսներուն ատենը : Ըս-
առաջարկութիւնս շատ ընդունելի եղաւ ա-
մենուն , և ան ատենէն սկսաւ , Ղիոնէսիոսի
հաշոյն համեմատ՝ Քրիստոսի Նոնդեան
թուականին գործածութիւնը . այսու ամե-
նայնիւ գիտունները միաբան կը հաստա-
տեն , անոր հաշոյն ճիշտ չըլլայ :

Քրիստոսի Նոնդեան օրըն որոշելը ան-
հնարին է , բայց տարին որոշելու համար ,
երկու գլխաւոր միջոցներ կան , որ աւե-
տարանիչներէն կրտսրվիմք : 'Ախ՝ Սատթ-
ք գրուի 1 համարէն յայտնի է որ , Քրիս-
տոս ծնած էր՝ մեծն Հերովդէսի մահուա-
նէն առաջ , որ մեռաւ պատեքի ատեննե-
րը՝ Հռովմայեցոց 749 կամ 750 թուակա-
նին . որ Ղիոնէսիոսի ք հասարակ թուա-
կանէն չորս հինգ տարի առաջ կը լլայ :

Երկրորդ՝ Ղուկասու 7. գլուխ 1 , 2 , 23
համարներուն նայելով , Յիսուս երեսուն
տարեկանի չափ էր , Տիբերիոս կայսեր թա-
գաւորութեանը հնգետասներորդ տարին :
Գամբ որ Տիբերիոսի կայսերութեան սկիզ-
բը , թէ որ իր մինակ թագաւորութեան ա-
տենէն հաշուեմք , 767ին պիտի ելէ . բայց
թէ որ հաշիւ ընենք ան ժամանակէն , որ
()գոստոս դեռ չմեռած իրեն կայսերակից
անուանեց զՏիբերիոս , պիտի ելլէ 765ին ,
Աւստի Տիբերիոսի հնգետասներորդ տա-
րին՝ Հռովմայեցոց կամ 781ին և կամ 779
ին պիտի լլայ , ուրկէց երսունը պակսե-
լով՝ Քրիստոսի ծննդեան տարին պիտի լլ-
լայ 751 կամ 749 թուականին : Ըսեց մէկը
Ղիոնէսեան թուականէն երկու տարի ա-
ռաջ է , և մէկալը չորս տարի : 'Արջա-
պէս աս երկու միջոցներովը զանուած հա-
շիւներէն ընդհանրապէս հաստատուած է ,

* Exiguus

անոր կընմանիս, ճիշդ անոր պէս յիմար մըն ալ դուն կըլլաս”։ Իայց երկրորդ՝ երբոր իր յիմարական եղանակովը ճշմարտութեան դէմ խօսի, պէտք չէ որ հանդարտ կենանք և բան մը չըսենք. ոչ ալ հաստատ վիճաբանելու եմք իրեն հետ, քանզի ան ալ յիմարութիւն կըլլայ. հապա պէտք է որ «Իր յիմարութեանը համեմատ» խօսիմք անոր հետ, ցը անանկ մէկ կերպով մը՝ ինտոր որ իր յիմարութեանը կըվայլէ, ու նաև այնպէս՝ որ իր յիմարութիւնը յայտնի ըլլայ։ Սկստի առջի «Իր յիմարութեանը համեմատ» խօսքը, կընշանակէ իբէն պէս յիմարութեան, ինչպէս որ ան համարին վերջի մասէն յայտնի է, «որ չըլլայ թէ դուն ալ անոր նմանիս»։ Իայց նոյն խօսքը երկրորդ անգամ կըկնուած ուրիշ նշանակութիւն ունի, ցը՝ «Իր յիմարութեանը յայտնիութեանը համեմատ» խօսքը, ինչպէս որ յայտնի է հոն նշանակուած աս պատճառէն. «որ չըլլայ թէ ինքը իր աչքին զիտուն երևայ»։ Ուրեմն պէտք չէ որ յիմարի մը իր յիմարութեանը համեմատ պատասխանենք առաջին նշանակութեանը նայելով. քայց պէտք է որ յիմարի մը իր յիմարութեանը համեմատ պատասխանենք, երկրորդ նշանակութեանը նայելով, ցը՝ ան կերպովը՝ որ իր յիմար ըլլալը թէ իրեն և թէ ուրիշներուն յայտնի ընենք։

Օրինակի աղաղակ, սնապարծ անհաւատ մը՝ որ պատմութեան վերաբերեալ բան մը չգիտէր, այլ միայն մէկ քանի փաստեր տեսէ մը դուռը ըլլալով ինքզինքը ամէն բան կատարեալ գիտցող սեպելով՝ երբոր կըսէ, «Չեմ հաւատար թէ Ստոյանաճառն չին շնգամատեանը Սոփեսի գրած ըլլայ, ինչու որ Սոփեսէն շատ տարիներ ետքն ալ գիր գրել գիտցուած չէր» և ուս. ը. սեղով։ կըլլատայ որ ամէն ըտոյններ իր զարմանալի տեղէնութիւն ունենալուն վրայ հիմանաւ։ Պէտք է մեզի որ ասանկ մարդու մը հաստատ վկայութիւններ բերելու ջանանք, թէ Սոփեսէն առաջ գիր գրել գիտցուած էր. քանզի աս է անոր ուղածը որ ան վկայութիւններուն ճշմարիտ ըլլալը ուրոնայ և քննութիւն ընելու մէջ իր յաջողակութիւնը ամէնուն ցուցունէ։ Չէ, աւելի յարմար պիտի ըլլայ ասանկ յիմարի

մը իր յիմարութեանը համեմատ պատասխան տալ միայն հարցունելով՝ «Կաղաչեմ, պարոն, շրամանդ Սոփեսի ժամանակին ո՞ր տարին ծնած ես»։

Գնտասեղ շինուելը։

Օարդասէր օրիորդներուն հասկըցունելու համար թէ որչափ նեղութիւն կըկրեն ան արհեստաւորները որ իրենց հարկաւոր եղած գնտասեղները կըշնեն, պէտք է որ անոնցմէ մէկը տարուէր ան ընդարձակ գործատունը, ուր տեղ հաւաքուէր կաշխատին խել մը մարդիկ հազիւ թէ հանդերձ հազած, դժգոյն երեսով, սև լնտերով, կարմրած աչքերով ու գրեթէ կանանչ մաղերով, և ըսուէր անոր. «Կըտեսնե՞ս աս մարդիկը. ո՞հա ասոնք քիչ քիչ ինքզինքնին կըթունաւորեն. շատերը թրքածէմ կըմնին, ժամանակ մը աս արտաւոր արհեստը բանեղէն ետև. ասոնց մէկը չկրնար շարունակել ասանկ աշխատութիւն մը՝ իր տարիքը քառսունը անցնելէն ետև. և աս ամէն նեղութիւնները քեզի համար են»։ Ընշուշտ ան օրիորդը պիտի չհաւատայ քու խօսքիդ, մինչև որ իր աչուներովը չտեսնէ արհեստաւորներուն գնտասեղ շինելը։

Գաղղիայի մէջ՝ 1540էն ետքը մտած է գնտասեղ գործածելու սովորութիւնը։ Կատարինէ շուրտ՝ Լանքիկոս Բ. Թագաւորին կինը, Ընգղիայի մէջ մոցուց զանոնք 1543 ին։

Գնտասեղ մը շինուելու համար պէտք է որ յաջորդաբար տասնըութը գործողութիւն ըլլայ, որոնց ամէն մէկը գործատուներու մէջ զատ արհեստ մըն է, և ամէն մէկը գործաւոր միայն իր արհեստը զիտէ։ Վանդի արդիւն թելը կըմաքրեն, որ բոլորովին սևցած կըլլէ զարբնոցէն, ճախարակի վրայ կըփաթտեն, կըպրկեն որ շտիւռի, և շտիւռածը ինչ մեծութեամբ որ գնտասեղ շինել կուզեն՝ նոյն չափովը կըկտրտեն. ետքը սուր ծայրերը կըշնեն, կըսրեն զանոնք, կըկտրեն և կըպատրաստեն առանց գլուխ ունենալու ասեղիները. անոնց գնտիկները կըշնեն, զանոնք կըկտրեն, կըկը

լորցնեն, կըյարդարեն, կըճերմկցնեն, անապոլ կօծեն, կըջորցնեն, կըմաղեն ու ետքը թղթերը կըծակեն ու գնտասեղնելը անոնց վրայ կանցնեն:

Մէկ ժամու մէջ 600 գրկաչափ արդյրէ թել պրկելով կընան շտկել. և որովհետեւ թել շտկողը երեսուն ռոնաչափ երկայն տախտակի վրայ վաղելով սա գործողութիւնս կընէ, հաշիւ ըրած են որ մէկ ժամու մէջ կէս փարսախ տեղ երթալու չափ կըքալէ: Գնտիկներն ալ ոլըրած արդյրէ թելով կըշնուին, որ գնտասեղն թելէն բարակ է: Յաջողակ արհեստագործ մը՝ օրը ինչուան 144,000 գնտիկ կընայ կտրել:

Գնտասեղ շնեւոր արհեստը առողջութեան վնասակար է, վասն զի ժանգը որ պղինձին ռքսիտն է՝ թոյն մըն է. և որչափ աւելի բաժնուի մետաղը՝ այնչափ վնասակար է ան: Ստորի գնտասեղ շնողները՝ ուրոնց յետանաքարը՝ խիստ բարակ փոշի մը կըհանէ, շատ վնաս կըկրեն անկից: Այս փոշին անոնց քթէն բերնէն մտնելով՝ քիչ կամ շատ ստամոքսին կիջնայ, թէպէտեւ զգուշութեան համար երեսնուն դիմացը ապակի մըն ալ կըդնեն. ասանկ ալ իրենց մաղերուն վրայ երեւցած կանաչութիւնը յիշեալ ժանգէն է: Հատ անգամ մէկ գնտասեղ մը ոչինչ բան մը կըհամարիմք, բայց չեմք մտածեր թէ որչափ դժուարութեամբ շնուած է ան, և որչափ մարդոց կեանքը կարճըցունելու հաղորդ եղած է:

Չորսի գաւառի և գանձը:

Աղաուատի անապատին մէջ երկու պեղեղման կայ, որոնց քարերուն վրայ գրուած տապանագիրերէն կիմացուի, թէ երկու ճամբորդ թաղուած են հոն, որոնք ան նոյն տեղը մեռեր են:

Կըսեն թէ սա ճամբորդներուն մէկը հարուստ վաճառական մըն էր, և մէկալը ուղտապան մը: Առջինին ջուրը հտուեր էր ճամբան, և մէկալն ալ միայն մէկ ջուրի դաւաթ մը ունէր: Այս ճառականը իր աղքատ ընկերէն ծախու առու դաւաթը՝ տասը հաղար տուգաթ վճարելով անոր. բայց ինչ օգուտ որ սա թանկագին գաւաթը չկրցաւ

Պէտէյի լաշը:

պահպանել զանիկայ որ չմեռնի. երկուքն ալ սառտիկ ծարութենէ տանջուած մեռան, սա զարշի առուտուրը ընէլէն ետեւ:

Այս, զարշի առուտուր մըն էր ան. բայց մարդիկ միթէ ամէն օր ասոր պէս զարշի առուտուրներ չէն ընել: Այս խարհիս մէջը ինչ աւելի հասարակ է մարդոց քան որչափ սա վաճառականին հետեւելով՝ ինքզինքնին իրենց ընկերէն նախապատիւ սեպելը: «Վանապէս» չէ՞ որ ուղտապանին ըրածը կընեն հասարակօրէն, սուտ բարիքը՝ ճշմարիտ բարիքէն աւելի պատուելով:

Խոնա- ցորենը պահպանելու խեղդ:

Հատ անգամ կըպատահի որ հունձի ժամանակը յորդ անձրեւ կուգայ, և սա պատճառով ցորենը դեռ աղէկ մը չորցած չըլլար երբ որ շտեմարանը կըդնեն. անասներ դժուարին է անոր պահպանութիւնը: Ստորի պէտք է որ տաքցընելով չորցընեն ցորենը փռան մէջ, ինչպէս որ երկրագործներէն ոմանք՝ Վաղդիայի մէջ ասանկ կընեն, որն որ շատ դիւրին բան մըն է, փուրը կըզոցեն՝ հացը հանելէն ետեւ, և երկու ժամ կըթողուն որ պաղի: Այսպէս ցորենը կըլեցունեն փռան մէջ, և քառսունըութը ժամ անցնելէն ետեւ կըհանեն անկից ըստ բաւականին չորցած: Բայց պէտք եղած աստիճանը դանելու և զգուշանալու համար որ ցորենը չայրի, կտոր մը թուղթ փուրը ձգէ, որ եթէ շատ տաք է նէ թուղթը կըբռնկի. քիչ մը տառնէն ետքը վերըստին նոյն փորձը ըրէ, և շարունակէ մինչև որ թուղթը աղէկ մը չորցած դուրս հանես առանց խոնձելու: Անտեսներ ընցուր ցորենը փռան մէջ. վասն զի ան մեղմ տաքութիւնը էր ջարդէ ցորենին մէջը եղած ճճիները: Ասկերպ չորցուցած ցորենին արեւը աղէկ կըլայ, աւելի ջուր կըզիցունէ, և դիւրաւ կաճի:

Վաւ ցորենն ալ երկար տան կըպահուի, ու ցանուելու ալ կուգայ, բնականաբար չորցածին պէս: Փռան կամարին մինչև ութը բթաչափ մընացած կընայ մարդ ցորեն ընցունել:

Բրիտանիայ մը՝ որ աշխարհիս մէջ իր թշնամիներէն պաշարուած կապրի, առանց իր պահապանին պէտք չէ որ ամենեւին դուրս ելէ:

Բրիտանիայ մը երբէք չկրնար ըսել թէ գործ մը չունիմ: